

magyar nyelvet használják”. Lészpeden azonban 1948-ban már 158 tanuló iratkozott be a „magyar iskolába”, ami az összes iskolaköteles gyermeknek hozzávetőlegesen a fele. A frumószaiz magyar nyelvű oktatásról nincsenek adatok, a románról pedig annyit tudunk meg, hogy 1950-ben az iskola látogatottsága „nagyon gyenge”, s „a magyar tanulók még nem tudnak románul, olvasásuk jobbára mechanikus”. Külsőrekecsinben a tanfelügyelő dicséri a román tanítót, aki „állhatatos ebben az ellenséges környezetben” (1946), s az alultáplált gyerekeket „túl gyakran használják vízfordásra” (1947), az iskolában nincsenek tankönyvek (1948), az osztályteremben februárban nincs fűtés (1949), és „sürgősen óvodára lenne szükség, ahol a gyerekeket megtanítják beszélni” – mármint románul. 1950-ben azt olvashatjuk a tanfelügyelői jelentésben, hogy „a 24-ből jelen lévő 7 tanuló [...] félénkek voltak és nem tudtak románul [...], az iskolalátogatás nagyon gyér, a tanulók nem értik, amit a tanító magyaráz”, és... bekövetkezik a megvilágosodás a tanfelügyelő elméjében: „Azt javaslom, hogy a következő tanévre itt, Külsőrekecsinben szüntessék

meg a román oktatást, és csak magyar nyelven folyó oktatás legyen.” Ám korlátozott gondolkodására jellemzően meg sem fordul a jószándékú tanfelügyelő fejében az a kézenfekvő megoldás, hogy a magyar nyelvű oktatás *mellett* a román államnyelvet idegen nyelvként oktassák a magyar diákoknak. Ez a korlátoltság sajnos ma már az egész országra jellemző a román nyelv iskolai oktatása tekintetében.

A kétbalkezes tanügyi hozzáállás felemás következményeit napjaink csángó közösségeiben érhetjük tetten. A magyarul beszélő nagyszülők és szülők kényszerűségből románul szólnak a gyermekeikhez és unokáikhoz, hogy azok a román tannyelvű iskolákban ne kerüljenek hátrányba a nyelvi követelményekkel szemben. Hogy aztán a családja anyanyelvétől elszakadó gyermek milyen érzelmi hátrányokat szenved egész életére ettől a természetesnek egyáltalában nem nevezhető „nyelvhasadásos” állapotól – az már egy másik könyv témája lehetne.

Halász Péter

Élet-gyónás „magamról – a világnak”

Kozma Mária: Daczó Árpád (P. Lukács OFM) élete. Naplói, levelezése és más feljegyzések nyomán. H.n., é.n., [Csíkszereda, 2013] 400 old.

A hagyomány szerint Lukács evangélista anynyira közeli ismerője volt Szűz Máriának, hogy megfestette az arcképét; Rómában és Częstochowában is őriznek neki tulajdonított Mária-képet. Szent Páltól tudjuk, hogy az eredeti foglalkozása orvos volt (Kol 5,15), és sokat írt Jézus gyógyításairól. Nála olvassuk Jézus születésének és gyermekségének történeteit. Neki köszönhetjük sok más mellett az *Angyali üdvözlést*, a *Magnificatot*, *Simeon énekét*, a tékozló fiú és az

irgalmas szamaritanus történetét meg *Az Apostolok Cselekedeteit*.

Évtizedekkel ezelőtt, 1943-ban Szent Lukács nevét kapta szerzetesi neveként egy huszonnét éves fiatalember, aki lassan a századik életéve felé közeledve ma is itt él közöttünk csendes szerzetesi magányában, az örök élet kapujában. Eltérhetetlen szálak fűzik az Istenanyához, jó ismerője a gyógyfüveknek, az 1950-es években elsőként adott be penicillin-injekciót falusi betegeknek Eszterneken,

történetek sokaságával van tele. És sokat írt, sokat köszönhetünk neki...

Daczó Lukács: ferences pap, akit Márton Áron püspök 1945 pünkösdvásárnap szentelt fel, tíz nappal a világháborút lezáró fegyverszünet megkötése után. Élete a papi szolgálatban telt el, mindennel, ami a világháborút követő négy, majd újabb két és fél évtizedben azzal együtt járt. A keretek, a főbb állomások régóta ismertek: fiatalon Marosvásárhely, Esztelnek, Csíksomlyó, majd ötvenen túl Szentágota, Kostelek, Marosillye, újra Marosvásárhely, végül Fogaras. Ferences közösségétől erőszakkal eltávolítva, a legtöbb helyen egyedül.

Szerzetesektől kevésbé megszokott módon Lukács atya a „civil” nevét is tudatosan használja. Daczó Árpádot évtizedek óta egyre szélesebb körben ismerhetik a híveken és a ferences renden kívül is. Az 1970-es években nyelvész és folklorista szaktudósokkal vette fel a kapcsolatot, hogy véleményüket kérdezze mindarról, amit akkorra a népi hitvilágban összegyűjtött és felfedezett. Első néprajzi közléseit a *Népismereti Dolgozatok*ban a szakmán kívül még nemigen vették észre. Munkássága a rendszerváltás után bontakozott ki, amikor a nagyközönség számára is elkezdte közzétenni meglátásait. Elsőként egy kis füzetben: *Népünk hitvilága. Elmélkedés és előadás az 1991. évi májusi rekollekciós napokon, amit a Gyulafehérvári Érseki Egyházmegye papsága részére tartott P. Daczó Árpád Lukács O.F.M. fogarasi plébános*. Barokk könyvek elején szoktunk ilyen pontosan tájékoztató címeket olvasni, amiben itt az fontos, hogy ez még főként papoknak szól: nem „tudomány”, hanem a népi vallásosság ismeretének fontosságát hangsúlyozó ismeretterjesztés, a szó legjobb értelmében. 1994-ben Lukács atya maga kérte a nyugdíjaztatását, hogy immár főként az írásnak élhessen, attól kezdve máig a dési kolostorban. Nyolcvanéves korára készült el *Csíksomlyó titka. Mária-tisztelet a néphagyományban* című könyvével (Csíkszereda, Pallas–Akadémia Könyvkiadó, 2000, 340 oldal), amit Kozma Mária rendezett sajtó alá. Tíz év elteltével, már kilencven évesen

újabb könyv: *Csíksomlyó ragyogása* (Csíkszereda, Pallas–Akadémia Könyvkiadó, 2010. 182 oldal). Mindkettő ismeretterjesztés és igehirdetés, amikbe bele van szöve mindaz, amit Lukács atya a maga tudása szerint a népi Mária-tiszteletről, Babba Máriáról, a népi napkultuszról gondolt, és amit apostolként akart átadni mindenkinek. Igazi „néprajzi” könyvet Daczó Lukács gazdag szöveggyűjteményéből Takács György rendezett sajtó alá és látott el kísérő tanulmánnyal, jegyzetekkel: *„Hosszú utak megszorodának. Archaikus népi imádságok, ráolvasók, szentes énekek Erdélyből és Moldvából* (Budapest, Magyar Napló, 2003. 410 oldal). A szakma legjobbjai itt igazán összefogtak: nem más, mint a téma kortárs élő klasszikusa, Erdélyi Zsuzsanna segítette a kézirat megformálását és írta a bevezetőt, szakemberek jegyezték le a benne foglalt zenei anyagot. A szerkesztő köszönetet mond Tánccs Vilmosnak, aki az atya moldvai gyűjtéseit átadta, meg Barna Gábornak, Juhász Zoltánnak, Vincze Lászlónak és másoknak. A kötet budapesti bemutatójára népes közönség előtt, rangos előadóművészekkel kísérve a Magyarok Házában került sor 2003. június 13-án, a számára olyannyira kedves Szent Antal napján. A szerző meghatott volt – és áldást osztott...

Pappá szentelésének 50 éves évfordulóját Daczó Árpád Lukács 1995-ben ünnepelte Csíksomlyón, ahol a folklorista Faragó József is köszöntötte. 2012-ben a Kriza János Néprajzi Társaság életműdíjjal tüntette ki, akkor Tánccs Vilmos laudálta; 2015-ben pedig, amikor már hetven éve volt pap, Magyar Örökség Díjat kapott.

Lukács és Árpád, két név: egyikük szent írárok szerzője, másikuk a magyarok vezére. Két arc, két munkásság. Egy élet két oldala?

A könyv, amit a kezünkben tartunk, ezt mutatja be naplók, levelek és más feljegyzések közlésével. Egységében, kettősségében, kétségeiben egyaránt.

Aki olvassa ezt a könyvet, akárha életgónást olvasna. Mert mi más lenne, amit egy tizenhat éves gimnazista fiú 1937 őszi napjaitól kezdve papírra vet a belső vívódásairól? Amit egy papnövendék leír a lelkiyakorlatairól? Amit egy fiatal pap leír a

hivatása válságairól? Amit egy internált szerzetes leír egy többgyerekes anya iránt érzett valóságos és plátói szerelméről? Amit egy magányosságra kényszerített ferences leír viszontagságairól és félelmeiről Csíksomlyón – ahol ferencesek évszázadokon át mindig sokan, együtt dolgoztak? Amit egy nyelvhatárra kihelyezett, plébánossá lett páter Kostelegen leír a hívei lelki életéről és a maga törekvéseiről? Mi más lenne, ha nem gyónás, mikor a szerzetesi engedelmség, a közösségbe való beilleszkedés szívébe markoló, megoldhatatlan dilemmái tárulnak fel? Mi mást olvasunk, amikor valaki egy életen keresztül vívódik szeretetlen anyja kínzó emlékével, aki soha ölebe nem vette, soha meg nem simogatta, soha templomba nem vitte, és semmire nem bízta?

Daczó Árpád, Lukács atya két munkásságát a vele készült interjúkból, elbeszéléseiből, az ünnepi beszédekből valamennyire korábban is ismerhetjük, aki odafigyelt rá. Azt is tudhattuk, hogy mindezek mögött egy háborgó lélek tengernyi vihara áll, aki csakis Égi Édesanyjában talált menedékre. Most mindez – ha csak félig is – a közönség elé kerülhetett.

Örüljünk, hogy a kötet az asztalunkon lehet, mert annyi mindent megtudunk belőle, amit alig tudhattunk eddig. Látjuk egy életpálya kitarató ívét a lelkipásztori munkában, az állandó töprengésben, helykeresésben, nem utolsósorban magában a naplójírásban, a feljegyzések vezetésében. Lukács atya nagyon szeret írni, másoknak is, saját magának is. Igazi muzeológus alkat, aki mindent eltesz, évtizedekkel ezelőtt kapott fényképeket, névjegyeket is őriz, másolatokat tart elküldött leveleiről. A szerkesztés közben Kozma Mária is új meg új pótlásokat kapott tőle.

Olvashatunk arról, hogy amikor Csíksomlyón még a saját rendi ruháját sem hordhatta, hogyan dugdosta a titkos feljegyzéseit, a *Historia Domust*, a rendház legértékesebb Kájoni-kéziratait – ez utóbbiakat találták meg aztán 1980-ban a kegyeszobor talapzatában, annak javításakor. Láthatjuk, hogyan küszködött a kegyhely takarításával, tatarozásával, hogy hogyan próbálta visszaigényelni a

rendház elorzott szobáit – amire a válasz az volt, hogy a szerzetesek elűzése után húsz évvel gyorsan államosítottak mindent. Olvashatunk az inspektórok szorongató látogatásairól, a kollektivizálás emberéleteket megtipró drámájáról, a vallástalanság terjedéséről, új meg új szolgálati helyek hívó és nem hívó népéről; a reményt keltő 1968-69-es időkről, amikor a megyésítés a turizmuspotenciál fejlesztési törekvéseit is magával hozta, s újra lehetett orgonahangversenyeket rendezni a kegytemplomban. Meg sok-sok emberről, ritkán elismerő, többször kesergő sorokat. Olvashatunk lelki és testi bajokról, fájdalomokról, betegségekről, bosszúságokról. Az utolsó itt közölt bejegyzés – „(itt végződik a napló)” – 2011. május 3-án kelt, két héttel írója kilencvenedik születésnapja előtt. Utána még ott van Tánccos Vilmos méltatása (Keresztény Szó 2012. március 3.). Mindezt egy sorozat fényképen is követhetjük az elsődlozástól (1930) a gyerek- és fiatakkoron, a Magyar Népi Szövetség tagsági igazolványán (1945) át a búcsús képekig és az öregkorig. A templomtető javítása közben is lefotózta valaki 1964-ben. Komoly szemeket láthatunk, de a tőle oly ismerős, szinte bocsánatkérően mosolygó szeméből alig valamit.

Lassan kirajzolódik egy arcél. Janus-arc: ha erről nézem, a szenvedő embert látom, ha meg amarról, a szívós kitarással élő és alkotó embert, aki egyre mélyebbre merül a gondolataiba Szűz Máriáról, Babbáról, a keleten felragyogó fénys napról. Mi sem természetesebb, mint hogy egy naplóban az ember saját maga áll az írásának középpontjában. Lukács atya esetében sincs ez másképp, és egyre inkább látjuk, milyen sokat foglalkozott önmagával. Felnőtt a láthatatlan munkáslétben, anyai szeretet nélkül. Jóakarató emberek sok segítségével, valódi csodák vezették ki onnan. Kiszakadt és felemelkedett, noha erre szinte semmi reménye nem lehetett. Életmentő volt számára a ferences közösség. Dél-Erdélyben, a vajdahunyadi ferences teológián élte át azt, amit mások odaát Észak-Erdélyben „kicsi magyar világ” gyanánt élvezhettek. Különlegességének tudata kamaszkorától kezdve formálódott, és mindvégig szenvedett attól,

hogy küldetését nem töltheti be, hogy értékeit nem ismerik fel a vágyai szerint. Ha van ember, akire újra ráillenek Ady Endre mélyről felsajgó sorai, ő az: „Szeretném magam megmutatni, / Hogy látva lássanak /”, és tovább, még inkább: Szeretném, hogyha szeretnének / S lennék valakié...”

Ez a különlegesség kétségkívül: valódi. Sokoldalúságában Lukács atya a ferencesek régi, szinte a középkorból visszaköszönő legjobb alakjait idézi fel: prédikál és könyvet ír, gyóntat és gyógyít, áldást oszt, és nem riad vissza semmilyen fizikai munkától, ha arra van szükség, semmilyen megpróbáltatástól, ha az adatik. Aki nemcsak gyűjt és őriz minden tárgyi, szellemi és lelki értéket, hanem a kincseit önzetlenül meg is osztja, tovább is adja. Ki mindenki kapott tőle tanácsot, szentképet, könyvet, áldást, és keresztet („paxot”) a homlokára?

Nem tudjuk meg, mit kapott meg, mit láthatott, mit használt fel a szerkesztő, Kozma Mária Lukács atya írásaiból. Nem tudjuk, milyen meg gondolások mentén dolgozott. Azt jól látjuk, hogy a különböző időben, különböző céllal készült írásokat összeépítette. A kisebb-nagyobb kihagyásokkal vezetett napló szövegébe illetve olvashatunk Márton Áronnak küldött helyzetjelentést Csiksomlyóról (234–237.), Domokos Pál Péternek írt levelet (229.); a naplóba ékelve olvassuk a csiksomlyói rendház titokban vezetett *Historia Domus*át (212. skk.) és ezen belül is egy 1995-ből származó feljegyzést a „Szent Antal kápolna javítása miatti büntetésem”-ről (217–218.). Nem kis figyelem, akár filológus képesség kell, hogy mindezt követni lehessen. A szerkesztő rövidre fogott és jól elkülönülő szövegei abban segítenek, hogy az átvezetések vagy éppen a kihagyások érthetőbbek legyenek. Ahogy olvasunk, a kérdőjeleink viszont szaporodnak. Hogy lehet egy könyvet tartalomjegyzék nélkül szerkeszteni? Miért van a szöveg tele kihagyásokkal, és nem csak jelölve (zárójelbe tett pontokkal), hanem számtalanszor jelöletlenül is? Miért szemérmeskedünk azzal, hogy a diktatúra ötven évvel ezelőtti egyházüldöző kultuszinspektorainak neveit kipontozzuk? Nem lehetett volna a könnyebb érthetőség, a korban, környezetben való jobb elhelyezés érdekében esetleg jegyzetelni

a szöveget? Nem lehetett volna akár névmutatót is szerkeszteni?

Talán nem véletlen, hogy az író és Kozma Mária csak egy korlátozott nyilvánosságot célzott meg e félig megjelent könyvvel. Mi másnak tudhatnók be, hogy a könyv kiadó, helységnevé, évszám nélkül jelent meg (csak a kolofonban van ott: 2013)? Érthetetlen, hogy miért nincs ISBN száma, ami nélkül egy könyvtáros is nehezen boldogul vele. Nem volt, aki felvállalja? Miért van, hogy a könyv nyilvános könyvtárakban nem lelhető fel, sem ott, ahol kötelempéldányokat gyűjtenek, sem a kiadása (véltető) helyén? Alighanem egy kézen meg lehet számlálni azokat, akik a megjelenésről szóló hirdást észrevették a csíkszeredai *Origoban* (2013/10. sz.). Az új könyvet monogramja mögé húzódva az író-publicista Nagy Miklós Kund ismertette az *e-nepujsag* weboldalon (2013. június 28). Takács György tanulmányban hivatkozhatott rá („*Tekintetes napkelet, ott látok egy szép kápolnát...*”) *Az angyali szép hajnal hagyománya*. Erdélyi Múzeum 2017/2. 33–66). A ferences testvérek hallgatnak, nem tudjuk, mit szóltak hozzá. Aki a kötetre rátalált, szerencsés ember, aki megszerezhetette a csakis Erdélyben árusító három könyvesbolt egyikében, még inkább.

Aki egyszer nekifog, hogy megírja Daczó Árpád, Lukács Atya életét, annak nem lesz egyszerű dolga. Temérdek szerzetesét ágazó íráson kell átküzdenie magát. Nagy dolgot cselekedett Táncoz Vilmos, hogy a páter életút-dokumentációjának nagyobbik részét (írásait, fényképeit, hangkazettáit, apróbb tárgyait) megkaphatta, elhelyezte a Kriza Társaság Archivumában, és a diákjaival tartalmilag kivonatoltatta. Talán lesz, aki egyszer belemerül ebbe a tengernyi hullámverésbe, és egy jó iránytűvel áthajózik rajta. Akkor – akkor vajon kit fogunk látni? Egy embert, aki sokat változott, s közben ugyanaz maradt. Egy szenvedő embert, aki minden módon megpróbálja megmutatni a felismerései jelentőségét. Aki nagyon tudott örülni a természet csodáinak, a kultúra szépségeinek, a római altemplomoknak, minden igaz szónak és szívbéli imának. Aki egy életen keresztül nem talált baráti otthonra a saját, kordával egybekötött barát-közösségében.

Aki – ahogy minden szerzetes, minden ember – megküzdött ezernyi kísértéssel a nőktől kezdve a hírnévig, és mindig odafent talált kapaszkodót. Aki eljutott a tudomány világába, s ha nem is alkotott tudományos műveket, felfedezései részei lettek a néprajzi szakirodalomnak. Aki sok elismerést megkapott, aki körül hívek és barátok sokasága gyülekezett, s akinek e világra irányuló szeme szép lassan elhomályosult.

Adja Isten, hogy ha eljön az ideje, odaát már ne kelljen „tükör által, homályosan” látnia a számára oly kedves helyeket, embereket s azt a Szűz Máriát, akihez oly sok szál fűzi. Akár Szent Lukácsot az Istenanyához.

Aki csak teheti, vegye és olvassa Daczó Árpád, a ferences Lukács páter könyvét.

Mohay Tamás

Lemegyek az iszonyú mély tárnába...

*Miklós Alpár: Idegen utazók Erdély és Máramaros sóbányányáiban (18–19. század)
Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kvár, 2017. 427. old.*

Az *Emberek és kontextusok* sorozat tizenegyedik köteteként jelent meg Miklós Alpár könyve, melynek szűkebb tárgyát az erdélyi (Désakna, Marosújvár, Parajd, Torda, Vízakna) és máramarosi (Aknaszlatina, Aknasugatag, Rónaszék) sóbánya-látogatások, tágabb témáját pedig a régió utazás- és turizmustörténete képezi. A szerző a vizsgálandó kérdéskört nyolc logikus, jól áttekinthető fejezetben bontja ki, melyek íve a primer szövegek közlésétől a szerzők és az útvonalak bemutatásán át a tágabb kontextusok feltárásáig, a források részletes elemzéséig vezet.

A bevezetőt követő második fejezet – a sorozat célkitűzésének megfelelően – olyan forrásszövegeket tesz elérhetővé, melyek egymás mellé gyűjtve mentalitásokat és azok változásait teszik láthatóvá. A gyűjtemény összesen 38 primer szövegből áll, mely 35 különböző, Erdélyen, Máramarason kívüli személyhez, szervezethez köthető a 18–19. századból. A fejezetben szerzetesek, tudósok, felvilágosult nemesek, szakemberek, művelt nagypolgárok beszámolóit olvashatjuk, melyeket a szerző saját forrásfeltáró munkája

mellett elsősorban a *Călători străini despre Țările Române* című kiadványsorozat alapján válogatott. A közölt részletek bővelkednek az ismétlődő elemekben, különböző toposzokban, melyeket Miklós Alpár – a hetedik fejezetben közölt elemzésében – elsősorban a látogatások közel azonos forgatókönyvének, továbbá az utazók részben azonos hivatkozási alapjának, a vezetők bevett elemekből épülő felvilágosításainak tud be. A bányalátogatásokról szóló beszámolók több – a bölcséleti stúdiumokat folytató olvasó számára is – érdekes részt rejtenek. Ilyenek például a bányászok életére, műveltségére vonatkozó megjegyzések, egy Krisztus- és Szent Péter-legenda vagy a só pazarlása láttán Kitaibel Pálnak azon gondolata 1796-ból, mely a jövő nemzedékekkel szemben táplált felelősségnek ad hangot. A szövegekben számos fejcsoválásra vagy mosolygásra készítő népkarakterológiai megjegyzés is szerepel, melyek közül talán Arthur J. Patterson egyik meglátása volt a legemlékezetesebb: „Az élvezet másik tényezőjét a helyi dzsentri azon folytonos törekvése képezte, hogy politikát vigyen a

Bakos Áron (1988) – doktorandus, BBTE, Kolozsvár – Hungarológiai Tanulmányok Doktori Iskola, Bölcsészettudományi Kar, Magyar Néprajz és Antropológia Intézet, bakosaron@gmail.com